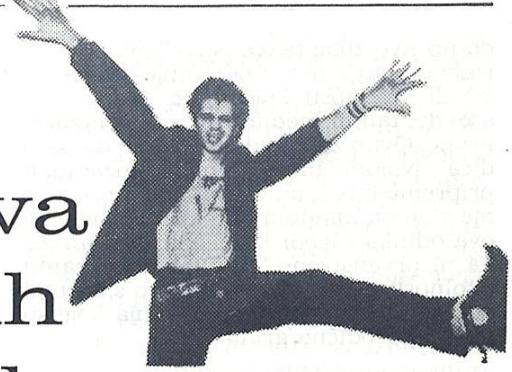

porodični život članova neformalnih omladinskih grupa

andelka milić

tvo treba sebi da postavi, kao i načina na koji treba da pristupi rešavanju pojedinih društvenih (i ljudskih, svakodnevnih) problema.

Mada se različiti interesi nalaze u novi nastanka pojedinih od ovih grupa, svima je zajedničko to što nastaju u procepcima polja delovanja postojećih društveno-političkih institucija i na marginama njihovih programa. One su izraz nepoverenja u birokratizovano i obezličeno, tromo rešavanje (ili zanemarivanje rešavanja) svakodnevnih problema pojedinca, u ideološka opravdavanja obaveznog žrtvovanja pojedinčevih potreba i interesa »višim ciljevima, u zagovaranje odlaganja zadovoljenja potreba i prihvatanja odricanja u ime »bolje« (ali još neizvesne) budućnosti, u monopol na propisivanje uslova sreće i određivanje stvarnih potreba svih članova društva, u »strogou kontrolisanu« i »odozgo« usmeravanu društvenu akciju, jednom rečju, u ostvarivanje globalnih, unapred datih, i neupitnih projekata društvenog razvoja. Kao suprotnost ovome, neformalne grupe su usmerene ka konkretnom izražavanju, društvenoj afirmaciji i ostvarivanju raznolikih pojedinačnih i grupnih interesa i potreba na demokratičniji i čoveku primereniji način.

Osobenosti novog tipa društvene akcije koji im je svojstven mogu se nazreti ukoliko se, sasvim, uopšteno sumiraju principi na kojima je zasnovan svaki neformalni aktivizam. To su spontanost okupljanja oko zajedničkog cilja ili interesovanja (što znači, nepostojanje formalnog organizacionog ustrojstva), neposrednost delovanja (odsustvo posredujućih faktora u ostvarivanju ciljeva ili zadovoljenju interesovanja) i angažovanje na ostvarivanju konkretnih ciljeva, umesto globalnih, unapred datih projekata. Ako bi se ovi principi primenili na oblast političkog angažovanja, oni bi imali sasvim određene posledice za političke procese u društvu, posebno za procese političkog odlučivanja. Ukratko rečeno, oni bi poništili pravila »klasične« političke participacije: birokratski organizovane političke institucije (političke partije) zamениli bi ad hoc stvorenim interesnim grupama; oduzeli bi legitimitet profesionalnim politički-spesijalizovanim ekspertima i zamениli njihovo posredništvo neposrednim učešćem u političkom odlučivanju; usmjerili bi političku akciju u pravcu rešavanja specifičnih društvenih problema, umesto da se zalažu za ostvarivanje unapred datih, propisanih i ideologizovanih programa grupa na vlasti.

Ali, upravo se ovde, nezavisno od pitanja idejne avanguardnosti pojedinih medu ovim grupama (koju smo već ranije dovele u sumnju), krije osnovni paradox uloge koju neformalne grupe uopšte imaju u procesu emancipacije generacije iz koje potiču, odnosno društva u celini. Usmere na pojedinačno i konkretno, na određene probleme i određene delove društvenog života, a bez težnje ka organizaciji u nastupu, one ne mogu da ostvare uvid u celinu društvene situacije, niti mogu da doprinesu uskladivanju napora i težnji ka njenoj promeni. U tom smislu, one upravo zagovaraju »individualno (ili grupno) spasenje« i zadržavanje društvenog »status quo-a«. Stoga je još uvek otvoreno pitanje kada, pod kojim uslovima i koje neformalne grupe (koje su sada samo jedan od vidova kolektivnog ponašanja), mogu da prerastu u društveni pokret — po definiciji usmeren na promene u društvu u celini.

Osnovna namera ovog dela istraživanja bila je da neposrednije uđe u mrežu društvenih odnosa u kojoj odrastaju mlađi ljudi, a koju pored primarne porodice čine i razni oblici i sadržaji spontanog omladinskog okupljanja i neformalnih aktivnosti.

Osnovna pretpostavka od koje smo posli u ovom delu istraživanja, kada je reč o porodici bila je sledeća: porodica predstavlja podlogu i oslonac svih pokušaja mlađih da se iskažu i deluju u izvan-porodičnom okruženju, pa utoliko ima usmeravajuću snagu i ulogu. Kada kažemo da porodica usmerava ova traganja, onda ne mislim isključivo na neko dirigovanje ili svesno podsticanje mlađih ka određenim vrstama aktivnosti i odnosa izvan porodice, već mislimo da je ova usmeravajuća moć porodice proizvod ukupnih okolnosti i obeležja porodičnog života, dakle svih nameravanih, a još više nenaštevanih dejstava i uticaja koja porodica kao složen društveni i psihološki-interakcijski odnos sadrži. Rezultanta tog složenog delovanja porodice vodiće mlađe ka druženjima i grupama koje treba da nadoknade ono što porodica ne pruža, ili da pojačaju ono što ona već daje, ali drugaćajim sredstvima i na drugačiji način, ili pak ka izborima suprotnim od onoga što porodica potencira svjesno ili nesvesno.

Drugim rečima i sasvim konkretno interesovalo nas je da li postoji ikakva interakcija između porodičnih okolnosti i druženja mlađih izvan porodice, tj. njihovog izbora grupa i aktivnosti kojima će se priključiti i ako je ima, da li se ona iskaže u bilo kakvom vidu podudarnosti obeležja porodične situacije i osnovnih obeležja grupe kojoj mlađi čovek pripada izvan porodice. Napokon, ako se takva podudarnost ustanovi u kom pravcu se ona kreće — ka potvrđivanju obrazaca i načina života stečenih u porodici, ili u pravcu koji vodi njihovom odbacivanju i zameni nekim drugaćajim obrascima i kojim?

MATERIJALNA PORODIČNA SITUACIJA I UČEŠĆE U POTRAŽNJI PРИПАДНИКА NEFORMALNIH GRUPA

Uporedno posmatranje podataka o materijalnoj situaciji porodice i ličnom potrošačkom standardu mlađih iz dva uzorka — osnovnog uzorka i uzorka posmatranih omladinskih grupa pokazuje razlike. Razlika ide u korist pripadnika grupa koji u celini imaju povoljniju materijalnu situaciju i viši potrošački standard. Ova razlika može se dovesti u vezu sa, dva či-

noca. Prvi je niža starost pripadnika omladinskih grupa koji se uglavnom regрутuju iz učeničkog i studentskog strata mlađih, koji je, kao što smo već predhodno pokazali, u povoljnijoj materijalnoj situaciji od ostalih omladinskih strata. Drugi činilac ove razlike mogao bi biti pretežno viši društveni položaj porodice iz kojih se regрутuju pripadnici neformalnih grupa. Ali sa druge strane, ovaj činilac ne važi za sve posmatrane grupe i njihove članove, budući da se one same međusobno diferenciraju po slojno klasnim obeležjima.

Upravo je diferencijacija između ovih grupa ono što izrazito privlači pažnju i što treba objasniti. A ta diferencijacija se ogleda i na planu odnosa mlađih prema potrošnji. Ubedljivo najniži potrošački standard imaju *transcendentalni meditativci* (samo 27% se nalazi u kategoriji sa maksimum potrošačkih artikala) dok najveći standard imaju *kompjuteristi* (sa 75% u grupi sa maksimumom potrošačkih artikala). U sredini se nalaze pripadnici svih ostalih grupa, pri čemu su i *sportski navijači* i *pripadnici religioznih grupa* bliži potrošačkom minimumu, a ozonci, šminkeri i pankeri bliži maksimumu. Moramo pretpostaviti, da kada je reč o ličnom potrošačkom standardu, porodična situacija ima svog udela, ali da jednim značajnim delom taj standard zavisi i od ličnih opredelenja i podkulturnog stila samih pripadnika. Tako je izvesno da vrlo nizak standard potrošnje grupe *transcendentalnih meditativaca* proističe iz njihovog »preziranja« materijalnih vrednosti, a slično bi se verovatno moglo odnositi i na pripadnike *religioznih grupa*. Već je drugačija stvar sa *sportskim navijačima*, gde pretpostavljamo da su porodične mogućnosti ozbiljnije ograničenje.

Na osnovu iznetih podataka mogli bismo da zaključimo da materijalni standard porodice nije u svim slučajevima presudan za opredelenje i pripadnost mlađog čoveka neformalnoj omladinskoj grupi, koja neguje određen odnos prema materijalnim vrednostima. Drugim rečima ne postoji korespondencija između materijalnog statusa porodice i odnosa prema materijalnim vrednostima koji neguje grupa za koju se opredelio mlađi čovek. Međutim u nekim slučajevima ta korespondencija je nesumnjiva, kao naprimjer u slučaju pripadanja *kompjuterista* ili *šminkerima*. Međutim, to isto tako ne znači da će svaki mlađi čovek koji ima snažnu materijalnu porodičnu pozadinu postati kompjuterista ili pripadati šminkerima, jer isto tako postoji verovatnoća

da upravo zbog takve porodične podloge izabere kao svoj put odricanje od materijalnih vrednosti koje nude grupe transcedentalnih meditativaca ili religiozne grupe. Ovim želimo da ukažemo da porodica svojom materijalnom pozadinom priprema teren, ali da odluka i opredeljenje stoji na mladom čoveku. Naravno, da ova odluka i izbor nije isključivo, a možda ni prvenstveno, rezultat materijalnih okolnosti porodice, već mnogo složenijih odnosa i vrednosnih upućivanja koje sugerira porodična grupa.

KOMUNIKACIJE SA RODITELJIMA

U celini ponašanje pripadnika podkulturnih grupa u komunikacijama sa roditeljima ne razlikuje se od ponašanja osnovnog skupa omladinaca. Međutim, kada se posmatraju samo pripadnici podkulturnih grupa pojavljuju se razlike koje su statistički značajne.

Iskrenost i otvorenost u odnosima sa roditeljima postižu gotovo u potpunosti pripadnici transvedentalno-meditativnih, religioznih grupa i kompjuteristi. Na suprotnoj strani od njih su navijačke grupe i pankeri gde povremena i stalna neiskrenost prema roditeljima dostiže u proseku za obe grupe 50% (kod navijača se pojavljuje u 64%, a kod pankera u 39%). Između ova dva ekstrema nalaze se sve ostale grupe i njihovi članovi. Razlike su evidentne i kada je u pitanju pretežni sadržaj komunikacija sa roditeljima.

Intimne razgovore u kojima mlađi iznose svoja raspolaženja i osećanja najčešće neguju pripadnici verskih grupa, kompjuteristi i šminker. Sastavno retko o tome razgovaraju pankeri i navijači, dok su ostali u sredini.

O odnosima sa suprotnim polom razgovore vode samo šminker, dok svi ostali izbegavaju ovu temu razgovora.

O drugovima i vršnjacima manje nego ostali razgovaraju sportski navijači, T. M. i kompjuteristi, a više od svih pripadnici religioznih grupa, dok su ostali u sredini.

Kao i u osnovnom skupu, tako je i ovde najraširenija tema razgovora sa roditeljima o porodičnim problemima (u 80%). Od ovog opštег obrasca jedino odstupaju pankeri koji o ovoj temi uopšte ne raspravljaju u 34% slučajeva. Nešto manje od proseka u ovim razgovorima učestvuju i navijači i šminker, dok su ostali na nivou proseka ili preko njega.

Interesantan je odnos prema političkim temama u razgovorima sa roditeljima. O njima skoro uopšte ne razgovaraju navijači (72%), a za njima su pankeri i ozonci (50%). Kod svih ostalih grupa razgovori na ovu temu procentualno preovladuju u odnosu na odsutstvo razgovora.

SUKOBI RODITELJA I DECE

Opšta distribucija odgovora na pitanje o postojanju sukoba sa roditeljima i njihovoj učestanosti ne razlikuje se od one koja je dobijena za osnovni skup. Ali i ovde se pokazuje statistički značajne razlike u pogledu prisustva odnosno odsustva ove pojave u zavisnosti od tipa grupe kojoj mlađi pripadaju.

Značajno se izdvaja grupa pankera koji se u 54% izjašnjavaju za modalitet odgovora »skoro uvek« postoje sukobi. Na sastavu suprotnoj strani stoe šminker i T. M. kod kojih se primećuje odsustvo sukoba. U sredini se nalaze sve ostale grupe, pri čemu se izdvaja grupa navijača kod kojih se sreću oba ekstrema u podjednakim kvantitativnim proporcijama. Naime, oni

izveštavaju ili da su sukobi stalni ili da ih uposte nema.

Predmeti sukoba sa roditeljima izrazito se razlikuju idući od jedne do druge grupe. Tako kod pankera ne postoji skoro ni jedna oblast života koja nije predmet ili povod za sukobe sa roditeljima. Kod drugih grupa, međutim, najčešće se kao povodi i predmeti sukoba pojavljuju jedno od dva pitanja: kod šminkera to su izgled i izlasci; kod ozonaca — životna opredelenja, što važi i za kompjuteriste, ali se kod njih i škola pojavljuje kao povod sukobima; za grupu T. M. to su takođe životna opredelenja, a za navijače — škola. Izuzetno retko kod svih grupa figuriraju kao predmeti sukoba novčana pitanja i odnosi sa suprotnim polom. Odsustvo oba problema iz komunikacije duguje se opštim porodičnim okolnostima o kojima je već bilo predhodno reči.

VASPITNI STIL RODITELJA

U celini, ni ovde se ne primećuju odstupanja od opšte distribucije koja je izneta za osnovni skup omladinaca. Ali i ovde se pojavljuju statistički značajne razlike između pojedinih grupa, prema tome kojim su vaspitnim stilovima u porodici izloženi.

Sportski navijači više od svih ostalih izveštavaju o strogom autoritarnom vaspitnom stilu u svojim porodicama. Nasuprot njima, pankeri više od svih ostalih izveštavaju o laisse-fair stilu, tj. vaspitanju koje ne počiva na unapred postavljenim očekivanjima i principima, već se odvija od prilike do prilike. Za kompjuteriste, T. M. i pripadnike verskih grupa karakteristično je skoro potpuno odsustvo autoritarnog obrasca, ali zato postoji umereni zahtevi i određeni stav roditelja prema deci. Napokon, ozonci i šminker najčešće govore o »mekom« vaspitnom stilu roditelja, koji zapravo ukazuje na izrazitu pustoljubivost roditelja prema zahtevima deci.

EMOTIVNI DOŽIVLJAJ PORODICE

Kao u svim predhodnim slučajevima, ni ovde se ne zapažaju bilo kakva odstu-

panja od distribucije odgovora u osnovnom skupu. Međutim, razlike između pojedinih grupa u doživljaju porodice su, statistički značajne. Kompjuteristi i šminker imaju najčešće pozitivni emotivni doživljaj porodice. Nasuprot njima, pripadnici verskih grupa i sportski navijači najčešće pominju prijatnost doživljaja porodice. Ali to ne znači da ove dve grupe imaju i najviše izražen negativan doživljaj porodice. To mesto zauzimaju pankeri i što je na prvi pogled iznenadjuće ozonci. Naime, iz podataka koje imamo o ozoncima ne vidi se odakle bi moglo da izvire ovakvo negativna emocija prema porodici.

Ravnodušnost na osećajnom planu prema porodici najizrazitije je prisutna kod sportskih navijača. Pomešan osećajni odnos prema porodici najčešće se sreće kod T. M. i pripadnika religioznih grupa.

RELIGIOZNOST PORODICE

Vrlo visok koeficijent korelacije koji se dobija kod ukrštanja između religijske tradicije u roditeljskoj kući i tipa grupe kojoj ispitanici pripadaju duguje se pre svega, činjenici, da pripadnici verskih sekti u 90% slučajeva dolaze iz porodica u kojima je negovan redovan institucionalni kontrast sa religijom (preko crkve) ili su roditelji bili religiozni na druge načine. Samo u 11% pripadnici religioznih izveštavaju o ateizmu roditelja. Međutim, ova veza ima smisla, i u slučaju drugih posmatranih grupa. Tako kompjuteristi, i T. M. dolaze iz pretežno ateističkih porodica (u 70%). Kod svih ostalih grupa religioznost, odnosno ateistički stav, podjednako su prisutni, ali postoje razlike u načinu ispoljavanja i negovanja religioznosti u porodici. Interesantno je zabeležiti da se običajna religioznost nadprosečno sreće kod pankera, šminkera i ozonaca, dok je, na primer, oblik kultne religioznosti karakterističan za porodice sportskih navijača. Nema sumnje da ove karakteristike odnosa prema religiji, upućuju na klasno slojne razlike u ispoljavanju religioznosti (običajna religioznost je karakterističnija za gradske srednje slojeve, dok je kulna karakteristična za seosku i poljoprivrednu populaciju). Pokazuje se, dakle, da razlike u negovanju religioznog stava u porodici dobijaju osobenu kulturnu modifikaciju u ponašanju i podkulturnom stilu omladinskih grupa (na primer: kultovi pojedinih igrača kod navijača).

POLITIČKA »ATMOSFERA« U RODITELJSKOM DOMU

Ovaj aspekt porodične situacije posmatraće se kroz odgovore na dva pitanja: o članstvu roditelja i ostalih članova domaćinstva u SK i stavu roditelja prema društveno-političkom angažovanju.

Prvo što se može konstatovati kada je reč o članstvu u partiji jeste razlika između osnovnog skupa i skupa neformalnih grupa do koje dolazi u jednom modalitetu. Naime, pripadnici omladinskih grupa, češće se nalaze u članstvu SK, bilo sami ili sa ostalim članovima porodice, nego što je to slučaj u osnovnom skupu. Međutim, zanemarljiva je razlika između osnovnog skupa i skupa pripadnika grupa kad je reč o modalitetu da niko od članova porodice uključujući i ispitanika nije u članstvu SK. Ovaj podatak govori da su pripadnici grupa aktivniji deo omladinske populacije, ne samo po oblicima svog neformalnog okupljanja, nego i s obzirom na odnos prema političkoj sferi.

Osim ovog momenta važno je zabeležiti i razlike koje se javljaju od grupe do grupe s obzirom na članstvo u SK. Moglo se unapred očekivati da će se kod pripadnika *verskih grupa* članstvo u SK najrede sresti (samo u 30%). Veličina ovog postotka nije relevantna za ocenu, budući da je skup veoma mali.

Kod svih ostalih grupa situacija je obrnuta, članstvo u SK dominira nad odsustvom iz članstva, ali se javljaju vrlo zanimljivi modaliteti kojima se članstvo javlja. Tako je kod *T. M.* i *naviјača* otac kao član partije nadprosečno prisutan u odnosu na druge kombinacije, kao i kombinacija otac i ispitnik; kod *ozonaca* se nadprosečno pojavljuje samo majka kao član partije, a kod *pankera*, *šminke* i *kompjuterista* oba roditelja. Za *šminke* je, pored ostalog, interesantno da su u visokim postocima prisutne sve kombinacije članstva u Partiji, izuzev one koja uključuje i samog ispitnika.

U pogledu interpretacije roditeljskog stava prema društveno-političkom angažovanju ne pojavljuju se bilo kakve razlike u odnosu na distribuciju odgovora u osnovnom skupu. Međutim, i ovde ima statistički značajnih razlika između pojedinih grupa. Tako se kod *naviјača*, više nego kod ostalih grupa, sreće mišljenje da je stav roditelja prema društveno-političkom angažovanju motivisan karijerističkim razlozima ili pak obavljanjem građanske dužnosti. *Pankeri* najčešće stav roditelja određuje kao stav odbacivanja političkog angažmana, bilo iz razloga nemoci da se u politici bilo šta uradi ili pak iz ravnodušnosti i neinteresovanja za to područje aktivnosti. Kod *T. M.* i pripadnika *verskih grupa* najčešći je odgovor da se roditelji prema društveno-političkoj aktivnosti odnose kao prema građanskoj dužnosti. Ali je zanimljivo da kod poslednjih kao i kod *kompjuterista*, ne mali broj odgovora implicira da se roditelji odnose prema ovim zaduženjima kao načinu vlastitog stvaralačkog ispoljavanja. Kod *šminke* se, takođe, u visokom postotku roditeljsko angažovanje ocenjuje kao karijerističko ili što je još zanimljivije, s obzirom na visoku zastupljenost članova SK iz njihovih porodica, kao odbacivanje političke aktivnosti. Najzad kod *ozonaca* dominira mišljenje da se roditelji predaju ovim aktivnostima iz osećaja građanske dužnosti.

U celini, većina mlađih je društveno angažovanje svojih roditelja ili negativno ocenila ili postavila u jednu dimenziju neutralnosti (obavljanje građanske dužnosti), što je u protivurečnosti sa činjeničkim nalazom da je preko 2/3 roditelja ispitnika u članstvu SK, takođe, i ne mali broj samih ispitnika. Ovo upućuje na prisutstva jednog generalnog stava neslaganja i kritike postojećih institucionalnih vidova društveno-političkog angažmana odraslih. Istovremeno, takva procena roditeljskog angažmana povlači i vlastiti odnos prema tom vidu aktivnosti u društvu.

Naime, za razliku od osnovnog skupa, kod pripadnika neformalnih grupa nešto manje se javlja stav ravnodušnosti i odbacivanja društveno-političkog angažovanja, a češće kritički intoniran stav prema postojećim načinima i okvirima izražavanja ovog aktiviteta. Razlike koje su statistički značajne između pojedinih grupa sastoje se u sledećem: *pankeri* se pojavljuju kao najotvorenniji protivnici društveno-političkog angažmana, kod *T. M.*, pripadnika *verskih grupa* i *sportskih navijača* najčešće se pojavljuje kompromisani

odnos u smislu prihvatanja ove aktivnosti kao građanske dužnosti; interesantno je da se kod ozonaca nadprosečno sreće stav o društveno-političkom angažovanju kao mogućnosti da se pojedinac stvarački afirmaše i razvija; napokon *šminke* i društveno-politički angažman nadprosečno vrednuju iz karijerističkih razloga. Međutim, pre nego što predemo na zaključke valja upozoriti na neke momente kada se radi o mogućim uopštavanjima na osnovu ovih rezultata. Na oprez prilikom uopštavanja navode, pre svega, metodološki razlozi. Naime činjenica je da mi o osobinama porodičnog života članova posmatranih omladinskih grupa zaključujemo isključivo na osnovu izjava samih ispitnika. Doduše, ovaj razlog prisutan je i u slučaju posmatranja izvršenog na osnovnom skupu, ali u ovom kontekstu on dobija na jačini. Naime, osnova je pretpostavka da će porodica od strane mlađih pripadnika posmatranih grupa biti interpretirana u skladu sa nekim osobinama podkulturnim ideologijama koje neguju pojedine od ovih grupa a koje nemaju uvek pozitivan stav prema porodici (npr. *pankerska* podkulturna ili imaju preterano pozitivan stav (pripadnici *religioznih* grupa ili *šminke*).

S druge strane valja voditi računa o jednom sadržinskom ograničenju uopštavanja na osnovu izvršenog posmatranja. Naime, rezultati ovog istraživanja su pokazali da se posmatrane grupe ne nalaze na vrhu, pa ni na srednjem nivou popularnosti u omladinskoj populaciji, a čak i kada postoji pozitivan odnos prema njima, većina mlađih nije spremna da im pripada. Iz ovoga bi sledilo da se u slučaju posmatranih grupa radi ipak o jednoj dosta selekcionisanoj skupini mlađih u našem društvu, te da s toga naši zaključci treba više da upozoravaju na neke posebnosti i osobenosti kako ovih grupa, tako i pojedinaca koji se u njih regrutuju, nego da slede logiku uopštavanja. Ovo pogotovo važi kada je reč o porodičnim aspektima života ove skupine mlađih koji bi sigurno zahtevali još detaljniji i precizniji uvid nego što smo ga mi mogli dobiti na osnovu aktuelnog istraživanja.

ZAVRŠNE NAPOMENE

Predhodno komentarisani rezultati, naročito ako imamo u vidu poređenje sa rezultatima osnovnog skupa omladinaca, omogućuju da se dode do prilično složene slike o poretku i karakterističnim kulturnim i akcionim usmerenjima mlađih pripadnika neformalnih grupa.

Prvi zaličljuk koji se nameće iz komparativnog posmatranja jeste da se između dva skupa u pojavljuju bitne razlike u većini posmatranih obeležja porodičnog života. Jedin dva momenta koji pripadnike ova dva skupa dele su povoljnija materijalna situacija pripadnika neformalnih grupa, s jedne strane, i s druge strane, njihov veći plitki aktivitet, potencijalni i aktualni u odnosu na osnovni skup omladinaca. Koliko se ova obeležja duguju razlikama u starosnoj dobi (pripadnici neformalni grupa se pretežno regrutuju iz redova studenata i učenika) i nekim opštim uslojima koji određuju ovaj stratum omladinske populacije, a koliko oni proizilaze i nekih specifičnosti klasno-slojnjog položaja ovih omladinaca i porodica iz koji se regrutuju, za sada ne možemo ništa pouzdano da kažemo.

Druge značajno zapažanje tiče se ustanovljenih razlika između pojedinih grupa po svim posmatranim obeležjima poro-

dičnog života. Iako te razlike nisu takvog karaktera da bismo mogli da uspostavimo neku vrstu tipološke gradacije porodica iz kojih se regrutuju pripadnici pojedinih omladinskih grupa, što možemo da konstatujemo jeste da različite porodične situacije imaju ne malog uticaja na opredeljivanje mlađih ka pristupanju pojedinih grupama i zattim, na proces kulturnog prevrednovanja porodičnih iskustava koje se ostvaruje uokviru zajedničke aktivnosti pripadnika grupe.

Ako se ovo može prihvati, onda smo u prilogu da se pozovemo na već iznene hipoteze i saznanja istraživača podkulturnih grupa (*Brake, Clark, Hohl Brian i dr.*) prema kojima su podkulturni stilovi mlađih odgovori na diferencirane porodične kulture u čijim okvirima odrastaju, a koje u sebi sadrže bitne elemente klasno uobličenih tradicija i kulturnih obrazaca. Za potporu ove tezemu mogli bismo da iznesemo nekoliko ilustracija iz našeg istraživanja. Tako bismo mogli da konstatujemo da podkulturna navijača ima svoju osnovu u kulturi radničke klase i radničke porodice koja stavlja naglasak na autoritarno vaspitanje, drži dossolidarnosti, druževnosti i muškosti u ponašanju pojedinaca pri čemu ovo poslednji prerasta u kulturnu ikonografiju grupnog pripadanja. Ili se može uzeti pank podkulturna koja ima izvorište u nižim delovima srednje klase, čiji su pripadnici izloženi raznim frustracijama i napetostima. Izrazito negatorski pa i neprijateljsko-agresivan stav *pankeera* prema okolini može se protumačiti kao specifičan podkulturni odgovor na vrlo neuravnotežene, emocionalno slabe pa i poremećene porodične odnose u kojima odrastaju. Ili uzmimo primere suprotnih podkulturnih grupa, kao što su u našem slučaju, *šminke*, *kompjuteristi*, pa donekle i *ozonci*. Ove grupe prihvataju od svojih porodica srednje-klasne obrazce konformiranja, potrebu uspešnosti društvenog dokazivanja kroz sticanje prestiža. Ali dok kod *šminke* ovaj komformizam u svojoj prenaglašenosti dobija crte vlastitog samironiziranja, kod *kompjuterista*, pa donekle i *ozonaca*, on se pokušava pretvoriti u jednu poziciju autonomnog stvaralačkog dokazivanja u granicama postojećih mogućnosti.

Treće izuzetno značajno zapažanje koje bi se ticalo svih posmatranih grupa, jeste da njihovi pripadnici u većoj meri ističu potrebu za vlastitim aktivitetom, pri čemu mnogi među njima ne odbacuju politički aktivitet pa čak ni delovanje u okviru postojećih političkih institucionalnih okvira.

Napokon četvrtu opšte zapažanje jeste da se članovi grupa regrutuju iz jednog veoma šarolikog i neujednačenog po svojim obeležjima porodičnog okruženja, ali im je zajedničko osećanje nedovoljnosti ili ograničenosti ili prikraćenosti tim okvirom. Očito je da se u one grupe regrutuju mlade osobe koje mnogo intenzivnije doživljavaju probleme traganja za vlastitim identitetom, koje ne mogu da ga reše isključivo u okvirima svojih porodica, ali ni u običajenim oblicima izvan porodičnog druženja i aktivnosti mlađih. Odavde zapravo proizlazi zahtev da društvo, a pre svega, omladinska organizacija, izade mnogo svestranije, u susret njihovim potrebama, jer na taj način može da spreči prerastanje pojedinih grupa u odbačene i marginalizovane skupine a istovremenno i da aktivitet njihovih pripadnika usmeri ka rešavanju pitanja ukupnog društvenog razvoja.